

KANADA

Kuzey Amerika'da
İngiliz Uluslar Topluluğu'na üye devlet.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Kuzey Amerika'nın büyük bir bölümünü kaplayan Kanada 9.970.610 km² yüzölçümüyle yeryüzünün ikinci geniş ülkesidir. Güneyden Amerika Birleşik Devletleri, batıdan Büyük Okyanus, kuzeybatıdan Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska eyaleti, kuzeyden Kuzey Buz denizi ve doğudan Atlas Okyanusu ile kuşatılmıştır. Nüfusu 2001 yılı internet verilerine göre 31.198.000 olan ülkenin merkezi Ottawa'dır (344.300); on eyaletten (Newfoundland, Prince Edward, Nova Scotia, New Brunswick, Québec, Ontario, Manitoba, Saskatchewan, Alberta, British Columbia) oluşan ve iki meclisli (senato ve avam kamarası) parlamenter sistemle yönetilen konfederatif bir devlettir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Yüzey şekilleri sade bir görünüş sergileyen Kanada, bu bakımdan güney komşusu Amerika Birleşik Devletleri'nin bir devamı durumundadır. Doğusunda güneyden gelen Appalachen dağlarının kuzey uçları içeri sokulurken ortasında jeologların "Kanada kalkanı" adını verdikleri çok eski ve sert kayalardan oluşan ve yüzeyinde dördüncü zaman buzullarının izlerini taşıyan bir peneplen yer alır. Batısında da yine Amerika Birleşik Devletleri'nden kuzeye uzanan genç Kayalık dağlar ve onların arasındaki platolar bulunur; ülkenin en yüksek noktasını teşkil eden Logan doruğu da (5951 m.) bu kesimdedir. İklim kuzeyde ve ortada çok sert geçen karasal, güneyde ise çeşitlilik arzeden ılıman niteliktedir. Ülkenin yarısına yakını daha çok iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlarla kaplıdır.

Yüzölçümüne göre nüfusun pek az olduğu Kanada'da km² başına sadece üç kişi düşer. Bu seyrek nüfusun ülke yüzeyinde dağılışı da çok düzensizdir ve yoğunluğun daha çok güney sınırı yakınlarında arttığı görülür; kuzey kesimler ise son derece tenhadır. Ülkede konuşulan resmî diller İngilizce ve Fransızca'dır. Nüfusun yarıya yakını Katolik'tir (% 46,5); ikinci sırayı Protestanlar alır (% 41,2). Müslümanların günümüzdeki oranı % 0,4'tür; fakat bu oran giderek artmaktadır.

Sanayi en fazla Ontario eyaletinde gelişmiştir. Ontario gölünün batı kıyısında yoğunlaşan sanayi merkezlerinin başlıcaları Hamilton (demir çelik), Oshawa ve Windsor'dur (otomotiv). Eyaletin kuzey kesimi zengin doğal kaynaklara sahiptir; burası zengin orman varlığı ile de dikkat çeker. Niagara yarımadası meyve üretimi ve şarap imalatında önde gelir. Kuzey Amerika'nın en önemli kâğıt üreticisi Québec'tir. Hidroelektrik üretimi yönünden çok zengin olan eyalet ayrıca alüminyum rezervleri, kereste, süt ürünleri ve turizm açısından da önde gelir. British Columbia eyaleti orman ürünleri, balıkçılık, tarım, madencilik bakımından zengin olup çok yüksek bir hayat standardına sahiptir. Eyalet, özellikle ormancılık sanayii alanında ülke iş gücünün % 18'ine iş imkânı sağlamaktadır. Bu eyaletin turizm sektöründen elde ettiği gelir ise yılda yaklaşık 4 milyar doları bulmaktadır. Çinko, altın, gümüş, bakır ve kömür başlıca maden kaynakları arasında yer alır.

Kanada dünyanın hayat standardı en yüksek ülkelerindendir. Yer altı zenginlikleri ülke ekonomisinde büyük önem taşır; demir, amiyant, bakır, altın, çinko, gümüş, nikel, kömür ve uranyum başlıca maden kaynaklarındandır. Denizden elde ettiği ürünlerin büyük bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya'ya ihraç eder. Tarım ve hayvancılık Kanada'nın birçok kesiminde halkın temel gelir kaynağıdır. Tarım ürünlerinin başlıcaları buğday ve arpadır. Yıllık buğday üretimi (33 milyon ton), nüfusun azlığından dolayı ihtiyaca fazla geldiğinden ülkeyi dünya buğday ticaretinde söz sahibi haline getirmiştir. Hayvancılıkta sığır ve domuz besiciliği ön sıralardadır. Süt ve süt ürünleri önemli ihraç malları arasında yer alır.

II. TARİH

Sadece Kızılderililer'in yaşadığı Kanada'ya Avrupalı beyaz olarak ilk önce IX-X. yüzyıllarda İzlanda ve Grönland'dan bazı göçmenler gelmişse de bunlar yerleştikleri kuzey kıyılarında zamanla yok olmuşlardır. Daha sonraki gelişler ise coğrafi keşifler döneminde İngiltere adına seyahat eden (1497-1498) İtalyan denizcisi Giovanni Cöboto (Jean Cöbot) ve Fransa Kralı I. François'nın görevlendirdiği İtalyan Giovanni da Verrazzano ile (1524) Fransız Jacques Cartier'nin (1534-1536; 1541-1542) keşif seyahatlerinden sonra gerçekleşmiştir. XVII. yüzyılın başlarında Kanada'nın doğu bölgelerini hâkimiyetleri

altına aldıklarını ilân eden Fransızlar bu topraklara Yeni Fransa adını verdiler ve 1608'de Québec'i kurdular. Başlangıçta küçük bir kürk ticaret merkezi olan Québec, aynı zamanda Kızılderililer'i hristiyanlaştırmaya çalışan misyonerlerin de merkeziydi. Fakat Fransız nüfusu Fransa yöneticilerinin göçmenliği özendirmesine rağmen yerlilerin düşmanca tutumları ve dondurucu soğuklar gibi etkenler yüzünden bir türlü artmadı. Québec 1629'da, güneyde sömürge idareleri kuran İngilizler'in eline geçtiyse de üç yıl sonra Saint-Germain-en-Laye Antlaşması ile geri verildi. Bu istikrarsız durum otuz yıl kadar devam etti. XIV. Louis Yeni Fransa'ya büyük ilgi gösterdi ve önce Batı Hindistan Şirketi'ni kurup (1664) arkasından yerlilere karşı savaşmak üzere bir alay asker gönderdi. XIV. Louis'nin tayin ettiği ilk yönetici Jean Talon (1665-1672) Fransa'dan genç kız ve bekâr kadınlar getirterek yeni yerleşmeleri teşvik etti; tarımı, balıkçılığı ve çeşitli zanaatları canlandırdı. Onun kurduğu yönetim devamlı bir gelişme gösterdi, ekonomi güçlendi ve coğrafi keşiflerin hızlanması sonucu ülke toprakları genişledi. Fakat bu durum İngiltere ile Fransa'yı karşı karşıya getirdi ve gerek Avrupa'da gerekse Kuzey Amerika'da cereyan eden uzun savaşlar sonunda nüfusu ancak 50.000'e çıkmış olan Yeni Fransa, güneyindeki İngiltere'nin 1 milyonu aşkın nüfuslu on üç sömürge idaresi karşısında yenildi ve 1763 Paris Antlaşması ile İngilizler'in eline geçti. Yeni Fransa'nın Québec hariç bütün toprakları İngiliz eyaletleri arasında paylaştırıldı; yalnız Québec başlı başına bir eyalet olarak Fransız ahalisinin elinde bırakıldı ve daha sonra buraya din (Katolik), dil (Fransızca) ve hukuk (Fransız hukuku) özgürlüğü tanındı (1774). 1791'de İngiltere Parlamentosu'nun kabul ettiği bir kanunla bölge, İngilizler'in çoğunlukta olduğu Yukarı Kanada ve Fransızlar'ın çoğunlukta olduğu Aşağı Kanada adlarıyla ikiye ayrıldı. Ancak 1841'de yeniden birleştirilerek tek bir koloni haline getirildi. 1867 yılında çıkarılan Kanada yasası çeşitli kolonilerin üye olduğu konfederatif bir yapı öngörüyordu. 1931'de Kanada, W. L. Mackenzie King önderliğindeki Liberal Parti'nin çabaları sonucu İngiltere tahtına bağlı egemen bir devlet haline geldi. II. Dünya Savaşı'nda tarihinde ilk defa bir ülkeye savaş açarak Almanya'ya karşı müttefiklerin yanında yer aldı. Barıştan sonra İngiltere ile olan son bağlarını da kopardı ve sadece İngiliz Uluslar

Topluluğu'na (Commonwealth) üye tamamen bağımsız bir devlet hüviyeti kazandı.

BİBLİYOGRAFYA :

Sami Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 97-100; Ali Tanoğlu, *Ziraat Hayatı*, İstanbul 1968, I, 169; "Kanada", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VI, 1001-1050; "Fransa", *Bertelsmann: Bugünkü Dünyamız, Atlas Ansiklopedi*, Gütersloh 1993, s. 14-15.

RECEP ŞENTÜRK

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Kanada'da müslümanların varlığı ilk defa 1871'deki nüfus sayımında ortaya çıkmış ve toplam sayılarının on iki olduğu tesbit edilmiştir. XX. yüzyılın başında birkaç yüze ve 1911'de 797'ye çıkan sayı on yıl sonra 478'e düşmüş, 1931'de tekrar yükselerek 645'i, II. Dünya Savaşı'nın başlarında da yaklaşık 1000'i bulmuştur. 1951'e kadar cemaatin büyümesi sadece doğumlara bağlı olarak son derece sınırlı düzeyde kalmış, 1951'den sonra ise dışarıdan göçmen kabul edilmesiyle beraber, o yıl 1800 olan sayı 1961'de 5800'e, 1971'de 34.430'a, 1981'de 98.165'e ve 1991'de 253.260'a ulaşmıştır.

Kanada'daki İslâm cemaati etnik bakımdan büyük bir çeşitlilik gösterir. 1950'li yıllara kadar gelenler umumiyetle Arapça konuşulan ülkelerdendir; daha sonra Güney ve Güneydoğu Asyalılar'la Doğu Afrikalılar öne geçtiler. Bugünkü cemaati Lübnan, Suriye, Ürdün, Filistin, Kuzey Afrika, Pakistan, Bangladeş, Türkiye, İran, eski Yugoslavya, Arnavutluk, Doğu Afrika ve Karayip kökenliler meydana getirmekte ve geldikleri yerlere bağlı olarak çoğunluğu Sünniler, geriye kalanı da Şii'ler ve Dürziler teşkil etmektedirler.

Müslümanlar daha çok Ontario, Québec, Alberta ve British Columbia eyaletlerinde yerleşmişler, özellikle de Toronto, Montreal, Edmonton, Calgary ve Lac La Biche şehirlerinde yoğunlaşmışlardır. Yer seçiminde dilin önemli bir faktör olduğu ve Fransızca konuşulan eski sömürge ülkelerinden gelenlerin Québec'i, Güney Asya ülkelerinden gelenlerin ise diğer eyaletleri tercih ettikleri görülmektedir. 1965'e kadar Québec'te yoğun olan yerleşme bu tarihten sonra ekonomik sebeplerle Ontario'ya kaymış ve burası cemaatin yarıdan fazlasının yaşadığı eyalet halini almıştır. İslâm ülkelerinden Kanada'ya göç olayı genelde ekonomik ve kültürel sebeplerin etkisiyledir. 1952'de Montreal'deki McGill Üniversitesi'nde Institute of Islamic Studies'in açılması ve arkasından onu diğerlerinin takip etmesi, müslüman ilim adamlarının ve öğrencilerin buraya yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Müslümanlar en fazla eğitim ve sanayi merkezi olan şehirlerde toplanmışlardır ve mühendislik, hekimlik, öğretmenlik, muhasebecilik gibi mesleklerin yanında küçük sanayide faaliyet göstermektedirler; lokanta, bakkal, butik ve seyahat acentesi işletmeciliği yapanlar da bulunmaktadır. Ortadoğu ve Doğu Afrika kökenli olanlar iş dünyasında daha etkindirler.

Müslümanlar zamanla yaşadıkları şehirlerde kendi pazar, lokanta, ibadet ve eğitim yerleriyle sosyal kurumlarını oluşturdular. 1920'de Lübnanlı müslümanlar tarafından ilk teşkilât Edmonton'da kuruldu. İlk cami, anayasanın güvence altına aldığı din ve inanç özgürlüğü çerçevesinde 1938 yılında aynı şehirde inşa edildi (Reşid Camii). Daha sonra müslüman

nüfusun çoğalmasına paralel olarak ihtiyaçların artmasıyla St. John's, Dartmouth, Halifax, Montreal, Ville St. Laurent, Ottawa, Toronto, Hamilton, London, Windsor, Kingston Hespler, Thunder Bay, Winnipeg, Saskatoon, Regina, Calgary, Edmonton, Lac La Biche ve Van Couver'da yeni cami ve mescidler açıldı. Öte yandan teşkilâtlanma çabaları da 1957'de Arabian Muslim Association of Lac La Biche'in kurulmasıyla başlamış ve giderek hızlanmış. Ülkedeki bütün müslümanları çatısı altında toplayan The Council of Muslim Communities of Canada (CMCC) 1972'de kurulmuştur. Bu kuruluşun eğitim, din işleri, halkla ilişkiler ve yayın gibi konularda gösterilecek faaliyetleri düzenleyen kurulları mevcuttur. 1982'de kurulan The Canadian Council of Muslim Women, ülkede müslüman kadınları bir çatı altında toplamaya çalışan bir kuruluştur. İsmâîlîler'in oluşturduğu Toronto-based İsmâîlî National Council for Canada teşkilâtı da ülke çapındadır. Federation on Islamic Associations in the United States and Canada'nın üyesi olan ve Muslim Student Association of the United States and Canada (MSA) ile iş birliği halinde çalışan The Council of Muslim Communities of Canada 1972'den beri *Islam Canada* adlı aylık bir dergi yayımlamaktadır. Kanada'nın birçok şehrinde İslâm merkezleri ve çeşitli müslüman dernekleri açılmıştır.

Kanada'da İslâm çalışmalarına olan ilgi Arap dili üzerindeki araştırmalar yoluyla başlamıştır. XIX. yüzyılın ortalarında Toronto Üniversitesi'nin Yakınoğu ve Şarkiyat bölümlerinde Arap diliyle bağlantılı olarak İslâm'la ilgilenilmiştir. Gerçek anlamda İslâm araştırmalarının tarihi ise II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllara dayanır. Bu çalışmalarla ilgili tam teşekküllü program 1951'de McGill Üniversitesi'nde Kanada'nın tanınmış şarkiyatçısı Wilfred Cantwell Smith tarafından kurulan Institute of Islamic Studies olmuştur. Enstitünün on üç yıl boyunca müdürlüğünü yapan Smith *Islam in Modern History* (Princeton 1957), *Modern Islam in India* (London 1946) ve *Faith and Belief* (Princeton 1979) gibi eserleri kaleme almıştır.

İslâm çalışmaları için ikinci önemli merkez, İngiltere üniversitelerindeki şarkiyat çalışmalarına benzeyen ve bir yüzyıl Yakınoğu çalışmaları geleneğine sahip Toronto'da üniversitenin Near Eastern Studies bölümüdür. 1957'de F. V. Winnett başkanlığında araştırmalara devam eden

Reşid Camii ve İslâm Merkezi'nin maketi - Edmonton / Kanada

